

шкільному віці ціннісні орієнтації є об'єктом виховання, цілеспрямованого впливу. Різні ціннісні орієнтири є ознакою духовної сформованості, самодостатності особистості, показником рівня її вміння жити серед людей, тобто в суспільстві. Завдання і покликання позашкільного закладу полягає в тому, щоб зміцнити й утвердити ці моральні цінності дитини, які вона здобула в колі своєї родини, які їй прищеплені з молоком матері, материнською ласкою і почуттями, батьківською любов'ю і силою духу. [3]

Заняття в гуртках є важливим і позитивно впливає на формування у вихованців цілого комплексу соціально цінних якостей їх особистості.

У цілісному процесі трудової діяльності важливі роль відіграють такі психічні процеси, як сприймання, увага, мислення та ін.. Підготовка до праці, вивчення можливостей кожного учня залежить від того, наскільки сформовані ці процеси, наскільки вони розвиваються.

Велику роль у здійсненні трудових процесів відіграє емоційно – вольова регуляція. Такі почуття як, радість, задоволення від успішного виконання роботи відіграють позитивну роль у реакції суб'єкта на трудовий процес, в подальшому ставленні до виконаної роботи. Такий стимулюючий ефект мають і почуття трудового підйому, ентузіазму, впевненості. А ускладнення в роботі можуть викликати почуття напруженості, невпевненості, розгубленості, навіть паніки, що негативно позначаються на праці.

Робота гуртка базує свою освітню діяльність на таких складових компонентах: гуманізація навчально – виховного процесу, суб'єкт - суб'єктна взаємодія, співробітництво та співтворчість вихованців і керівника гуртка; використання інтерактивних методів навчання (дискусійних, ситуативного моделювання, колективно – групових тощо); використання проектних технологій творчої діяльності (колективних, групових, індивідуальних); організація пошукової та науково – дослідницької діяльності вихованців; психолого – педагогічних супроводів творчо обдарованих і талановитих вихованців.

З вище згаданого можна зробити висновок, що виховними можливостями, що сприяють формуванню творчої активності та ціннісних орієнтацій вихованців є гурток.

Гурток – соціальне середовище творчої самореалізації вихованців.

Гурток забезпечує мінімізацію внутрішнього опосередкування міжособистісного впливу в колективі однолітків: особливістю суб'єкт - суб'єктної взаємодії в колективі, об'єднаних спільним бажанням досягти результатів в пізнавальній і творчій діяльності, є той факт, виховні впливи здійснюються майже за повної відсутності внутрішнього опору, який їх блокує. У такій ситуації вихованець переважно налаштований щодо пропозиції, прикладу або вимоги свого товариша про включення у пізнавальну або творчу діяльність та є максимально зацікавленим у її кінцевому результаті.

Гурток забезпечує позитивне наслідування як виховний механізм у колективі однолітків – взаємодіючи між собою у процесі неформального спілкування вихованців помічаючи один в одного значущі для себе та інших позитивні особистісні якості (активність у пізнавальній та творчій діяльності, оригінальність, прагнення до лідерства тощо).

Гурток дозволяє відчувати емоційний захист та комфорт у творчому середовищі однолітків і однодумців.

Література:

1. Бех І.Д. Концепція виховання гуманістичних цінностей учнів/ Бех І.Д. Ганусенко Н.І., Чорна К.І. // Шкільний світ. – 2005. - № 45.
2. Большой психологический словарь / сост. и общ. ред. Б.Г. Мещеряков, В.П. Зинченко. – СПб. Прайм- ЕВРОЗНАК, 2007. – 672 с.
3. Державний стандарт початкової освіти // Початкова школа. – 2011. - №7.
4. Сухомлинський В.О. Виховання моральних стимулів до праці у молодого покоління. – К.: Знання, 1961. – 44с.

**Іван Зуляк,
Андрій Кліш,**

БЕРЕЖАНСЬКА ГІМНАЗІЯ – ОСВІТНЬО-КУЛЬТУРНИЙ ЦЕНТР КРАЮ (ЗА ТВОРАМИ Б.ЛЕПКОГО)

Історія Бережанської гімназії досить давня і бере свій початок ще задовго до 1805 року, коли офіційно була переведена зі Збаража. Шкільна реформа на Галичині розпочалася за Йосифа II, коли уряд почав фінансувати школи, а учителям був наданий статус державних службовців. У Львові, Самборі, Станіславові, Перемишлі, Ряшеві, Бучачі на базі духовних училищ під керівництвом ченців були створені гімназії [1, с.46]. Єдиною гімназією, що була заснована державою за розпорядженням Відня від 1789 року була Збараська. Власника Збаража Віцента Потоцькі цей заклад не цікавив, більше того, до губернського уряду у Львові почали надходити скарги від збараського міщанства на поведінку гімназистів і проханням забрати гімназію з міста [1, с.46].

У 1805 року колишні галицькі урядники перевели гімназію зі Збаража до Бережанської ратуші. «Одного погідного пополудня, року божого 1805, по Спасі, перед бережанський ратуш заїхало декілька возів та одна велика жидівська брика зі скіряною будою. По втомлених конях та по запорошених людях знати було, що приїхали здалека.

З брики, з-під буди, виліз один мужчина в духовнім і чотирьох у світських одягу. Духовний мав на собі довгу рясу, яку звали реверендою, і чорний капелюх з великими крисами; очі за окулярами. Зі світських один був підстаркуватий, огрядний, якому візник мусив допомогти зіскочити з брики, три інші були молоді й жвавіші.

За брикою торохтіли вози. З них вискакували молоді хлопці, літ 10 до 18, одягнені всіляко, бідніше і достатніше, як котрого батьки могли вирядити в дорогу.

За тими возами, дорогою від замку до ринку надтягали драбинасті підводи, навантажені столами, лавками, скринями, шафами й клунками всіляких розмірів і різної форми. (...) Вечоріло, як бережанський ринок, від ратуша до церкви й до гирла Адамівки, заповнився возами й людьми. Не бракувало й бургомистра, радних города Бережан і видніших достойників міста.

Вітали вони приїжджих гостей та складали їм свої побажання. Гомоніла німецька мова, перемішувана деякими латинськими словами й зворотами. По короткому привітанні бургомістр казав відчинити головну ратушеву браму, і впровадив гостей у сіни. Тут віддав найстаршому приїжджому добродієві ключі від дверей, що вели з сіней на поверх, і всі подалися туди по деревляних скрипливих сходах.

Незабаром стали за ними виносити нагору привезений вантаж, покарбовані студентськими ножиками лавки та поляпані чорнилом столи й шафи. Виносила їх приїждна молодь, перекидаючись жартами й школярськими дотепами.

Так перенеслася достопам'ятного 1805 року, року битви під Аустерліцом і Шенбрунського мира, caesareo regia gymnazia Збаража до Бережан і розтаборилася в ратуші, де граф Потоцький відпустив для неї даром цілий перший поверх разом з безплатним топливом для кільканадцятьох саль. Там вона й перетривала поверх сто літ на славу й чималу користь не лиш Бережанщини, але й цілого краю»[5].

Опікувалася навчальним закладом княгиня Ізабелла Любомирська. 2 вересня 1805 року гімназія відчинила двері нових навчальних приміщень на другому поверсі ратуші перед учнями перших п'яти класів[6].

Досить скоро наданих приміщень стало бракувати, особливо коли у 1819 році був відкритий шостий клас, тому навчання у гімназії проводилося у дві зміни: одні класи вчилися до обіду, інші – після. «Мала тільки шість кляс, бо сьома й восьма кляси називалися філософією й абсолювенти гімназії в Бережанах мусіли йти на філософію до Львова. За те п'ятаки й шостаки тішилися куди більшою повагою, ніж за наших часів. Шостакові професори здебільша казали dominus (...), а як хотіли покарати, то не робили того

прилюдно, в клясі, лиш кликали до кабінету «на чорну каву», від якої чорно ставало в очах» [2, с.196].

Лише у 1863 році, коли граф Станіслав Потоцький, внук Ізабелли, підвищив дотацію гімназії, а місто зобов'язалося матеріально її підтримувати, було відкрито сьомий клас, а у 1864 році – восьмий. Дотація полягала у «збільшені палива, додано також п'ять заль у ратуші. Управа дібр у Раю зобов'язалась впродовж чотирьох років платити по 300 гульденів на гімназію, а місто Бережани склало на забезпечення допомоги у вартісних паперах суму 40.570 гульденів, на час існування вищих кляс гімназії» [1,с.47].

Мовами викладання були німецька і польська. Великого значення надавали і латинській.

«Наукова програма не була надто велика: вчили мови – латинської, грецької, німецької й дещо польської, історії, географії та математики. Найбільше вимагали латини й німецького. Рідною мовою у школі не вільно було говорити. Хто забувся і промовив слово, діставав на шию (...) книжечку, оправлену в дощечки, в яку вписувано ім'я, прізвище й характер винуватця. Мусів він ходити з тою відзнакою так довго, поки не приловив котрогось зі своїх товаришів на тому ж гріху. Тоді перекидав «signum» зі своєї шиї на його. В суботу господар кляси переглядав «сігнум» і карав усіх, що були там вписані, а останнього найбільше. Не був це якийсь окремих бережанський винахід, такого жорстокого способу науки латинської мови вживали також у Західній Європі. Але зате по-латинськи балакали бережанські ученики краще, ніж рідною мовою» [2,сс.196-197]. З 1813 року уряд почав цікавитися регіональними мовами. Учителів зобов'язали вчити польську мову, а у 1827 році вийшло розпорядження, відповідно якого, у Галичині на державній службі може бути лише людина, яка володіє якою-небудь слов'янською мовою. «Гімназія була з польською мовою навчання, українська називалася «умовно обов'язковою», себто, хто записався на неї, мусів ходити на години й учитися, але, як дістав кінцеву лиху ноту, то не повторював кляси, не репетував. Ходили всі греко-католики, не дивлячись на партійні ріжниці, а з поляків лиш дехто. Директор Куровський заохочував їх, казав, що слід знати обі краєві мови, приходив на години, й ніхто не міг йому закинути, що він цей предмет трактує, як менш вартний» [2,с.208].

У гімназії довший час відзначалися лише римо-католицькі свята, і лише з 1827 року було видано розпорядження, що у гімназіях, де 25 процентів учнів були греко-католики, у дні свят за обрядом греко-католиків навчання не було: « греко-католицької релігії довгі часи не вчили. Наші предки ходили по науку латинської релігії. Навіть свят наших не святкували. Що лише 1827 року вийшов декрет з цісарської канцелярії, щоби у школах, де є четвертина учеників греко-католиків, десять днів святочних греко-католицьких було вільних від науки. Затє латинські свята, особливо ж «Боже Тіло» обходили дуже величаво» [2, с.197].

Великого значення у гімназії надавали шанобливого ставлення до старших. Авторитет учителя був незаперечним. І навіть учні старших класів, які досить часто асистували вчителям, користувалися повагою серед інших учнів: «Гімнастики вчив германіст Васильковський. Але він приходив звичайно тільки на початок лекції, вправи проводили його асистенти, шостаки, хлопці старші, сильні в руках і ногах, а менше в головах. Але слухалося їх, як і самого професора, не тому, що вони могли поскаржитися професорові, але більше тому, що в гімназії була традиційна пошана й послух до старших» [2,с. 201].

Культурно-освітнє життя Бережан було на висоті. При гімназії діяли два хори « український і польський. Український співав у церкві, а польський – в костелі. Хори були мужеські і мішані» [2, с.204], проводилися музичні вечори, на які запрошували усіх жителів Бережан: « зимою, в четверги, в годині п'ятій, відбувалися в гімназії музично-декламаційні пописи, що нагадували колишні студентські концерти в єзуїтських колегіях і в нашій Київській академії. (...). З канцелярії директора приносив Дам зі своїм помічником декілька старих, шкірою критих фотелів, а з конференційної салі – кільканадцять крісел. На них, у першій і другій рядах сідали запрошені гості з міста та гімназійні професори. Старші ученики сідали на лавках, молодші ставали де лиш могли. Програма була мішана: чергувалися українські й польські твори, оба хори виконували їх, як могли найкраще. В

оркестрі грали поляки й українці» [2, с.205–206]. При гімназії діяла бібліотека, проте більшість її фондів були польською мовою, української літератури було досить мало. «Поляки мали досить гарну бібліотеку в гімназії і таки дуже гарну в бурсі імені Якубовського, бо її фундатор, багатий дідич, збирав книжки продовж цілого життя, а пізніше записав їх бурсі. У нашій шкільній бібліотеці книжок було мало, а наша бурса була, так сказати, що лиш у пеленках» [2, с.213].

Прикладом для своїх учнів завжди були учителі. Не дивлячись на те, що платня учителя була дуже низькою « Діставали нікчемну платню, що з неї не жити, ні вмирати» [2, с.194], вони вирізнялися інтелектуальністю, статечністю та шанобливим ставленням до своїх вихованців. Ось як згадує Богдан Лепкий своїх наставників: «В сьомій годині ранку правив наш катехит Михайло Соневицький (пізніше папський шамбелян) службу Божу. (...). Отець Соневицький дуже дбав про те, щоби ми пізнали й полюбили свій обряд» [2,с..202]; « Директором був Матеуш Куровський, математик. Ходив не поспішаючись, голови не задирав угору, але й не хилив її в долину, здалеку знати було, що це серйозна людина на поважнім і певнім становищі. Все зрівноважений, спокійний і поважний. Я ніколи не чув, щоби він сердився і кричав на кого. Але за те кожне його слово догани набирало тим більшої ваги».[2,с..203]; « Заступником директора Куровського був наш катехит, отець Михайло Соневицький, широко й далеко відомий педагог та опікун молоді. Високий, огрядний, повновидний, все гладко виголений і гарно та чисто одягнений...» [2.с. 229]

Звичайно, тема культурно-освітнього життя Бережанської гімназії вимагає набагато об'ємнішого дослідження. Адже будь-який навчальний заклад славиться, в першу чергу, своїми випускниками. Серед випускників гімназії є представники духовенства, науковці, журналісти, письменники, політики та громадські діячі, лікарі, військові, художники та музиканти. Ми нагадаємо лише найвідоміших з них: Маркіян Шашкевич, Михайло Осадца, Омелян Огоновський, Степан Качала, Олександр Барвінський, Сільвестр Лепкий, Богдан Лепкий, Зенон Кузеля, Михайло Яцків, Юліан Пеленкевич, Денис Січинський та багато інших.

ЛІТЕРАТУРА

1.Бережанщина у спогадах емігрантів. Упоряд. Н.Волинець, Б.Мельничук, І.Семенець. Тернопіль, 1993. 391 с.

2.Лепкий Б. Казка мого життя: повість. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2014. 416 с.

3.Тернопільщина . історія міст і сіл: у 3-х томах. Т.1. Тернопіль: ТЗОВ «Терно-граф»,2014. 668с.

4.Ятищук О. Культура і побут повітового містечка у творах Богдана Лепкого. Збірник наукових статей (До 100-річчя Національної академії наук України) / [голов. ред.: С. Пирожков, А. Загородній, Г.Скрипник] ; НАН України ; ІМФЕ ім. М. Т. Рильського. Київ, 2018. С. 152-162.

5. <http://www.ji.lviv.ua/n42texts/himnazija.htm>

6. <http://slovoprosvity.org/2015/10/15/berezhanska-gimnaziya-urochisto-vidznachila-210%E%E%80%84richchya/>